

Dr Tomasz Matuszak

Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim

Tradycyjne funkcje – nowe formy realizacji. O bieżących zadaniach archiwów państwowych i nie tylko...

Temat niniejszego wystąpienia nie jest specjalnie nowy. Zagadnieniami funkcji archiwów, a w szczególności archiwów państwowych, w ostatnim czasie zajmowali się archiwiści reprezentujący głównie środowiska uniwersyteckie, przede wszystkim toruńskie i poznańskie¹. Jednakże temat ten jest ciągle żywy, szczególnie w kontekście zachodzących zmian w zakresie zarządzania siecią archiwów państwowych. Sytuacje nadzwyczajne, w jakich przyszło nam funkcjonować w dobie pandemii SARS-CoV-2 (COVID-19) oraz ogłoszenie nowej *Strategii rozwoju Archiwów Państwowych na lata 2021-2030*, stanowią asumpt do nowego spojrzenia na to co znamy od dziesięcioleci, a jak działamy dzisiaj – tu i teraz. Materiał ten, stanowi subiektywne spojrzenie archiwisty – praktyka, a zarazem zarządcy – menagera kierującego archiwum. Głównym zaś impulsem do zajęcia się niniejszą tematyką i podzielenia się swoimi refleksjami, było publikowane wystąpienie prof. Bohdana Ryszewskiego, stanowiące wprowadzenie do siódmego tomu serii „Symposia Archivistica”, poświęconego właśnie funkcjom archiwów².

Zanim przejdziemy do określenia funkcji i zadań archiwów, należy mimo wszystko przytoczyć definicje archiwum. Każdy archiwista, zarządca dokumentacji i koordynator czynności kancelaryjnych, niezależnie na jakim poziomie edukacji archiwalnej się znajduje, potrafi mniej bądź trafniej zdefiniować czym jest archiwum. Jednakże w toku działań popularyzatorskich, kiedy mamy do czynienia z reprezentantami innych środowisk, w żaden sposób nie związanych z archiwami i archiwistyką jako taką, okazuje się że z pozoru prosta

¹ Tematyka ta była podejmowana m.in. w ramach konferencji i sympozjów naukowych, gdzie referenci prezentowali swoje spojrzenie na powyższe zagadnienia. Zob. m.in.: *Nowa archiwistyka – archiwa i archiwistyka w ponowoczesnym kontekście kulturowym*, pod red. W. Chorążyczewskiego, W. Piaska, A. Rosy, „Toruńskie Konfrontacje Archiwalne” t. IV, Toruń 2014; *Nowe funkcje archiwów*, pod red. I. Mamczak-Gadkowskiej i K. Strykowski, Poznań 2015; M. Jabłońska, *Nowe wyzwania archiwów. Komunikacja społeczna i public relations*, Toruń 2016; *Problemy funkcji archiwów*, pod red. W. Chorążyczewskiego i A. Rosy, „Symposia Archivistica” t. VII, Warszawa 2021.

² B. S. Ryszewski, *Wprowadzenie do sympozjum „Problemy funkcji archiwów”*, [w:] *Problemy funkcji...*, s. 10-11.

definicja archiwum nie jest wcale taka oczywista. Czym więc są archiwa, te specyficzne w swoim działaniu instytucje. Jak wygląda kwestia terminologii, odzwierciedlona w dostępnych słownikach wiedzy fachowej?

Polski słownik archiwalny z 1952 roku *archiwum* definiuje jako: *instytucję powołaną do zabezpieczania, gromadzenia, porządkowania, konserwacji, przechowywania i udostępniania akt, które utraciły już swą pierwotną użyteczność bieżącą i uznane zostały wobec tego za zbędne w kancelarii czy składnicy akt, a zasługują na zachowanie*. Dalej czytamy, że jest to *gmach lub lokal, w którym mieści się sama instytucja*. Inne przytaczane znaczenia to również *zespół archiwalny* oraz *składnica akt*³. Jak z powyższego wynika, archiwum było wówczas utożsamiane z instytucją bardziej naukową w swoim charakterze niż bieżącą, powołaną w celu zabezpieczenia zasobu historycznego. W definicji tej, jedyny akcent bieżącego funkcjonowania tych podmiotów został położony na zabezpieczanie w urzędach *zbędnej w kancelarii* dokumentacji. Jest to obecnie zadanie archiwów zakładowych i składnic akt, jakie działają we wszystkich organach władzy, państwowych jednostkach organizacyjnych, jednostkach samorządu terytorialnego oraz tzw. innych samorządowych jednostkach organizacyjnych.

Dla odmiany kolejna edycja *Polskiego słownika archiwalnego* z 1974 roku, definiuje *archiwum* jako: *instytucję o charakterze urzędu administracyjnego, urzędu wiary publicznej oraz placówki naukowej powołanej do kształtowania, zabezpieczania gromadzenia, opracowywania oraz trwałego przechowywania i udostępniania materiałów archiwalnych, uprawniona do wydawania z nich uwierzytelnionych odpisów, wypisów, wyciągów i kopii, a także do publikowania źródeł i pomocy archiwalnych oraz prowadzenia badań w dziedzinie archiwistyki*⁴. Pierwsza próba zdefiniowania tego terminu niesie nam olbrzymi przekaz informacji, jak szeroko należy rozumieć *archiwum*. Przede wszystkim w pierwszej kolejności położono nacisk na charakter urzędowy archiwum. Jest to pewien znak czasu, gdyż archiwa w latach 70. XX wieku, jak również i dzisiaj, są przede wszystkim urzędami świadczącymi szerokie usługi na rzecz społeczeństwa. Przytoczona powyżej definicja jest jak najbardziej bliska naszym czasom, bowiem na pierwszym miejscu postawiła przed archiwami funkcję

³ *Polski słownik archiwalny*, oprac. A. Bachulski, K. Konarski, A. Wolff, Warszawa 1952, s. 5-6.

⁴ *Polski słownik archiwalny*, pod red. W. Maciejewskiej, Warszawa 1974, s. 19. W dalszej części definicji *archiwum* czytamy, że jest to *komórka organizacyjna instytucji powołana do przejmowania, przechowywania, porządkowania i zabezpieczania materiałów archiwalnych tej instytucji, a także gmach lub lokal stanowiący pomieszczenie archiwum oraz zespół, grupa zespołów lub zbiór archiwalny powstały na skutek działalności urzędu, instytucji, organizacji, a zwłaszcza rodu, rodziny lub osoby fizycznej*. Tamże, s. 19-20. Na temat zagadnień terminologicznych, warto zapoznać się z najnowszą publikacją autorstwa M. Płuciennik, *Polska terminologia archiwalna w źródłach prawa*, Warszawa 2020.

użyteczności publicznej, świadczonej w stosunku do obywateli naszego państwa. Dopiero w dalszej części definicji terminu *archiwum* czytamy o zadaniach realizowanych przez instytucje mające charakter swoistego strażnika pamięci, instytucji nauki i kultury, której zadaniem jest zabezpieczanie szeroko rozumianych świadectw przeszłości.

Czy wobec powyższego, w słownikowych definicjach archiwum, wybrzmiewają funkcje archiwów, czy też bardziej zadania, jakie one realizują? A może należałoby spojrzeć na tę kwestię szerzej i podjąć próbę zdefiniowania także archiwistyki i jej właśnie zadań, w ogóle jako takiej na nowo? Czy jest taka potrzeba? Być może dostępna literatura przedmiotu w pełni daje obraz na postawione powyżej pytania. Próbę odpowiedzi na powyższe daje nam grupa publikacji, na łamach których doświadczeni archiwiści prezentują swoje doświadczenia i poglądy na temat funkcji archiwów⁵.

Przywołany powyżej prof. Bohdan Ryszewski pisze, że (...) *Kiedy mnie w latach 1956-1958 uczono archiwistyki, wiedziałem, że są dwie funkcje archiwów – naukowa i administracyjna. Od pewnego czasu jednak rozwija się w praktyce archiwów i narasta literatura naukowa na temat funkcji edukacyjnej (...)*⁶. W dalszej części wywodu prof. Ryszewskiego czytamy, jak autor cytowanych słów funkcje te utożsamiał z konkretnie wykonywaną pracą. W pierwszej kolejności uznał, że zawsze realizował funkcję edukacyjną, gdyż do zakresu jego zadań należało szkolenie pracowników. Polegało ono w dużej mierze na szkoleniu młodych archiwistów w zakresie prowadzenia studiów wstępnych nad opracowywanym zespołem. Jak prof. Ryszewski stwierdza (...) *wykonywanie funkcji edukacyjnej, szeroko rozumianej, zajmowało mi połowę czasu. Druga połowa należała zawsze do funkcji naukowej (...)*⁷. W tym przypadku, zadania te obejmowały przede wszystkim opracowanie zasobu archiwalnego. W dalszej części czytamy (...) *Dyskutować natomiast można nad zakresem tej funkcji [edukacyjnej – T.M.] oraz metodami. Nie jestem za wprowadzaniem do opracowań funkcji edukacyjnej zasad dydaktyki. Zatrzymujmy się zawsze w zakresie archiwistyki. Co do funkcji administracyjnej, stosunek prof. Ryszewskiego jest następujący (...)* *Przyznam się, że funkcji administracyjnej archiwum, obejmującej przede*

⁵ Zob. m.in.: K. Strykowski, *O starych i nowych funkcjach archiwów*, [w:] *Nowe funkcje...*, s. 11-19; R. Galuba, *Nowe funkcje archiwów państwowych w polskim prawie archiwalnym*, [w:] *Nowe funkcje...*, s. 49-65; W. K. Roman, *Funkcje archiwum bieżącego*, [w:] *Archiwa bieżące. Zagadnienia teoretyczne i praktyczne rozwiązania*, pod red. M. Jabłońskiej, „Biblioteka Zarządcy Dokumentacji” t. 6, Toruń 2015, s. 57-74; W. Chorążyczewski, *Teoria archiwalna. Skrypt dla studentów archiwistyki i zarządzania dokumentacją w roku akademickim 2018/2019*, Toruń 2019, s. 45-53; tegoż, *Wprowadzenie do problematyki społecznych funkcji archiwów*, [w:] *Problemy funkcji...*, s. 13-16.

⁶ B. S. Ryszewski, dz. cyt., s. 10.

⁷ Tamże.

*wszystkim nadzór nad zasobem narastającym, w swojej praktyce mało poświęcałem uwagi (...)*⁸.

Analizując powyższą wypowiedź, adresowaną do uczestników „Symposia Archivistica”, jak też i odbiorców wydanej drukiem publikacji, można ją różnie interpretować. Każdy, na cytowane słowa i prezentowany pogląd na temat funkcji archiwów, spojrzeć może ze swojego punktu widzenia, doświadczenia zawodowego, miejsca zatrudnienia czy piastowanego stanowiska. Inaczej na funkcje archiwów spojrzy pracownik merytoryczny archiwum państwowego zajmujący się opracowaniem zespołów archiwalnych, inne zaś spojrzenie będzie prezentował współczesny edukator archiwalny, czy archiwista zakładowy. Są one jednak zgodne z przytoczonymi powyżej definicjami słownikowymi.

Ostatnia z przywołanych przez prof. Bohdana Ryszewskiego funkcja administracyjna, będzie zapewne rozumiana dużo szerzej, a szczególnie bliska będzie kadrze zarządzającej archiwami. Obserwując sytuację panującą współcześnie w archiwach można odnieść wrażenie, że funkcja administracyjna, jest tą dominującą. Wynika to przede wszystkim z zadań i obowiązków, jakie archiwum ma do spełnienia, jako urząd wiary publicznej, czy też dział rządowej administracji specjalnej, w przypadku archiwów państwowych. Jesteśmy bowiem coraz bardziej „oplatani siecią” przepisów, norm i regulacji prawnych, które mają bezpośredni wpływ na nasze „administracyjne” działanie.

Funkcje archiwów, jak zaznaczono powyżej, były i są przedmiotem rozważań archiwistów od wielu lat. W książce autorstwa prof. Haliny Robótki *Wprowadzenie do archiwistyki* z 2002 roku czytamy, że (...) *Funkcje archiwów kształtowały się na przestrzeni długiego czasu. Obecnie w zakres zasadniczych zadań archiwów wchodzi: gromadzenie, przechowywanie, opracowywanie i udostępnianie (...)*⁹. W dalszej części czytamy, m.in. (...) *Do najwcześniejszej wykształconych funkcji archiwum należało przechowywanie (...)*¹⁰. *Drugą ważną i stosunkowo wcześnie wykształconą funkcją archiwów było opracowywanie zasobu. Początkowo sprowadzało się ono do sporządzania spisów, potem inwentarzy i niekiedy sumariuszy (...)*¹¹. *Udostępnianie. Należy do funkcji starszych. Najpierw udostępnianie miało ograniczony zakres, rozszerzony znacznie po przekształceniu się archiwów w archiwa historyczne, samodzielne instytucje, co wiązało się z obowiązkiem szybkiego i łatwego dostarczania użytkownikowi potrzebnych materiałów (...)*¹². *Gromadzenie w dzisiejszych*

⁸ Tamże, s. 11.

⁹ H. Robótka, *Wprowadzenie do archiwistyki*, Toruń 2002, s. 97.

¹⁰ Tamże.

¹¹ Tamże, s. 103.

¹² Tamże, s. 104.

archiwach to nie tylko bierne przyjmowanie napływających materiałów, ale przede wszystkim wpływanie na procedury powstawania dokumentacji, jej jakość i ilość oraz stan zachowania (...) ¹³. Jak z powyższego wynika, funkcje archiwów bardzo mocno przenikają się z zadaniami, jakie instytucje te realizują. Konsekwencją zadań będą zaś metody i formy ich realizacji, jakie przyjmowane są od dziesięcioleci w archiwach. Zarówno te wypraktykowane, uświęcone tradycją praktyki archiwalnej i doświadczenia, jak i te o charakterze regulatora – zarządzeń, decyzji i wytycznych wyrażonych przez urząd Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych.

Ciekawe pytanie, w swojej najnowszej książce *Zachęta do archiwistyki*, postawił prof. Waldemar Chorążyczewski. A mianowicie – *Funkcje czy zakresy czynności archiwalnych?* ¹⁴. Jak autor zaznacza (...) *Najlepiej o tym, czym zajmuje się archiwistyka, mówi jej zakres. A ten w ujęciu najbardziej klasycznym obejmuje cztery podstawowe funkcje archiwów, lub lepiej: funkcje archiwalne, gdyż mogą wystąpić także wtedy, gdy archiwów jako instytucji lub ich komórek nie ma: gromadzenie, przechowywanie, opracowywanie i udostępnianie materiałów archiwalnych* (...) ¹⁵. W dalszej części swojego wywodu prof. Chorążyczewski zaznacza wyraźnie, że nie jest to podział uniwersalny, a raczej nasza polska specyfika. Zwraca również uwagę na to, że (...) *funkcje jako zakresy działalności archiwów pojawiają się w różnych czasach i zmienia się ich waga* (...) ¹⁶. Pomimo tego, że funkcja udostępniania pojawiła się dosyć późno, to dostęp do archiwaliów wydaje się być warunkiem kluczowym do upubliczniania archiwów i ich zasobów. W dalszej części pracy czytamy (...) *Poszczególne funkcje, rozumiane jako zakresy czynności archiwów lub archiwistów* (...), *choć w zasadzie niezmiennie, nabierają w poszczególnych okresach historycznych odmiennego znaczenia i usytuowania względem siebie* (...) ¹⁷. Trudno się z tym nie zgodzić, śledząc dzieje archiwów polskich, od pierwszych chwil odzyskania niepodległości w 1918 roku po dzień dzisiejszy, także w kontekście budowania świadomości społeczeństwa ¹⁸. O ile, idąc za tokiem myślenia W. Chorążyczewskiego, w okresie międzywojennym dominującą była funkcja opracowania zasobu archiwalnego, to od lat 50. XX wieku, duży nacisk położono na funkcję i zadania z zakresu kształtowania zasobu archiwalnego. Obecnie można odnieść wrażenie, że funkcja naukowego opracowania zasobu, w dobie informatyzacji i realizacji funkcji informacyjnej, nie

¹³ Tamże, s. 105.

¹⁴ W. Chorążyczewski, *Zachęta do archiwistyki*, Toruń 2022, s. 39.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ Tamże, s. 40.

¹⁷ Tamże.

¹⁸ Szerzej: T. Matuszak, *Odrodzenie państwowości a świadomość społeczeństwa. Trudne początki państwowej służby archiwalnej II Rzeczypospolitej*, [w:] *1918 рік в історії Центрально-Східної Європи: до 100-річчя проголошення незалежності УНР та 100-річчя відродження польської державності*, red. E. Sinkevych, Харків 2019, s. 241-254.

ma większego znaczenia. Zadania kształtowania narastającego zasobu archiwalnego przy masowym przyroście dokumentacji, o różnej formie i postaci, jest w tej chwili jedną z kluczowych funkcji archiwów. Dzisiaj, a mówimy o tym na różnych forach co najmniej od 2002 roku¹⁹, archiwa realizując swoje funkcje i zadania zaspokajają informacyjne potrzeby społeczeństwa. Jak cytowany prof. Chorążyczewski zaznacza w swojej pracy (...) *Przełom stuleci odznacza się w działalności archiwów przesunięciem akcentu z prac wewnętrznych na pracę publiczną* (...) ²⁰. W pełni zgodzić się należy z prezentowanym poglądem. Funkcje archiwów, realizowane zadania oraz przyjęte metody i formy pracy, wynikają przede wszystkim z potrzeb szeroko rozumianego społeczeństwa. Reprezentowane ono jest w archiwach przez różne grupy zawodowe i środowiskowe, a każda z nich ma swoje indywidualne potrzeby. W zależności od stopnia ich przygotowania i zaawansowania, archiwiści dostosowują do nich swoje metody pracy. Jednakże czynnikiem dominującym są przede wszystkim oczekiwania. Z nich wynikają między innymi społeczne funkcje archiwów. To obywatele, ale także i władza mają swoje wyartykułowane wymagania od archiwów, które te jako urzędy muszą spełniać w zakresie zadań przewidzianych w stosownych regulacjach o charakterze prawnym. Przywoływany prof. W. Chorążyczewski w cytowanej publikacji przywołuje różne funkcje: prawną, prawno-administracyjną, polityczną, informacyjną, społeczną czy naukową. Wszystkie z nich w jakiś sposób były i są realizowane w codziennej działalności archiwów. Archiwa wszak, mogą podejmować działalność w różnych zakresach, w ramach kilku funkcji jednocześnie, realizując stawiane przed nimi oczekiwania. Dużo zależy oczywiście od woli i decyzji samego środowiska archiwalnego i nie chodzi tylko o odgórne wytyczne władz centralnych. Doskonale bowiem wiadomo, że zmiany o fundamentalnym charakterze są różnie odbierane, od zdecydowanej negacji po pełną aprobatę²¹. Jak z dalszego wywodu wnika jednoznacznie, różne funkcje archiwów powodować będą mniej bądź bardziej wymuszoną działalność archiwów. Albo archiwa i archiwiści będą podążali za zmianami, jakie niesie nam współczesność i oczekiwania społeczeństwa, albo będziemy w jakimś stopniu, jako środowisko archiwalne zaskakiwani wprowadzanymi zmianami.

¹⁹ Zob.: *Archiwa i archiwiści w dobie społeczeństwa informacyjnego. Pamiętnik IV Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich, Szczecin, 12-14 września 2002 r.*, t. 1, pod red. D. Nałęcz, Toruń 2002.

²⁰ W. Chorążyczewski, *Zachęta...*, s. 41.

²¹ Wyraźnie zauważalne skrajne emocje towarzyszyły wdrażanej w 2010 r. *Strategii Archiwów Państwowych na lata 2010-2020*. Tak pisze o tym M. Jabłońska (...) *Wokół strategii rozwoju archiwów państwowych narosło wiele nieporozumień. Spotkała się ona z dość chłodnym przyjęciem środowiska archiwalnego, a nawet uznana została za nieobowiązującą. Jest jednak bezspornie pierwszym przygotowanym przez polskie władze archiwalne tak dużym opracowaniem, przedstawiającym określoną wizję rozwoju archiwów państwowych* (...). Szerzej M. Jabłońska, dz. cyt., s. 58.

Warto w tym miejscu odnieść się również do poglądów prezentowanych przez prof. Marlenę Jabłońską, w przywoływanej już publikacji *Nowe wyzwania archiwów*. Autorka pisze, że (...) w przywoływanych powyżej definicjach oraz naukowych rozważaniach na temat istoty archiwów bez trudu zauważyć można powtarzające się zadania archiwów, określające profil ich działalności oraz realizowane funkcje. W ich myśl archiwa powołane są do tego, by wpływać na kształt zasobu archiwalnego, gromadzić, opracowywać, zabezpieczać i trwale przechowywać, konserwować, udostępniać, edukować i popularyzować (...) ²².

Obok poglądów prezentowanych przez prof. Wandę Krystynę Roman ²³ oraz prof. Rafała Galubę ²⁴, prof. Jabłońska zwraca uwagę na stosowany przez przywołanych autorów podział na funkcje klasyczne, wynikające z czynności merytorycznych (gromadzenie, przechowywanie, opracowywanie i udostępnianie) oraz funkcje wynikające z realizowanych celów przez archiwa i archiwistów (funkcje administracyjna, naukowa i edukacyjna). Koreluje to z drugim rodzajem proponowanego podziału funkcji archiwów na wewnętrzne (przechowywanie, zabezpieczanie, opracowanie, ewidencjonowanie, udostępnianie, działalność naukowo-badawczą, informacyjną, popularyzatorską i edukacyjną) i zewnętrzne (gromadzenie dokumentacji, współpraca z podmiotami w zakresie kształtowania narastającego zasobu archiwalnego oraz z jednostkami naukowo-badawczymi) ²⁵. Jak wskazuje prof. M. Jabłońska (...) podziały krzyżują się i mają umowny charakter. Poszczególne funkcje różni nazwa własna, zakres działania i oddziaływania oraz znaczenie (...) Dowodzą dalej, iż to właśnie zadania archiwów, ich praca wynikająca z potrzeb społecznych, zmian prawnych, przemian polityczno-administracyjnych, możliwości technicznych i technologicznych, dostępnej infrastruktury oraz dostępnych zasobów ludzkich i materialnych, determinuje zakres funkcji, a nie na odwrót ²⁶. Tak więc wyraźnie widać przenikanie się wzajemne funkcji starych, tradycyjnych z nowymi oraz przeniesienie środka ciężkości z prac typowo wewnętrznych na pracę publiczną realizowaną szerzej na rzecz nowoczesnego społeczeństwa. To „nowe” kreują potrzeby społeczeństwa (głównie informacyjne), postęp technologiczny, otaczająca nas rzeczywistość, a zdecydowanie rzadziej odgórne zalecenia władz zwierzchnich.

Przykładem funkcji, która wyniknęła bezpośrednio z potrzeb społecznych zaspokajanych przez archiwa państwowe w sferze publicznej, jest funkcja edukacyjna. Realizowana w obecnej formie, utożsamiana przez wiele lat z udostępnianiem, popularyzacją

²² Tamże, s. 41.

²³ W. K. Roman, dz. cyt., s. 57-62.

²⁴ R. Galuba, dz. cyt., s.50-51.

²⁵ M. Jabłońska, dz. cyt., s. 48.

²⁶ Tamże, s. 49.

czy działalnością kulturalno-oświatową, doczekała się swoistego wyróżnienia wśród wielu innych. Zatem funkcja edukacyjna archiwów, za dr Agnieszką Rosą jest obecnie rozumiana (...) jako zespół zadań stojących przed placówkami archiwalnymi, mających na celu poszerzenie zakresu wiadomości, podnoszenie poziomu umiejętności i kształtowanie pożądaných postaw społeczeństwa za pośrednictwem określonych działań edukacyjnych²⁷. Funkcja edukacyjna archiwów w takiej postaci jest realizowana od roku 2010, jednak działalność w tym obszarze archiwa państwowe realizowały przez cały okres swojego funkcjonowania²⁸. Jak pisze czołowa popularyzatorka funkcji edukacyjnej dr A. Rosa (...) funkcja edukacyjna w danym przypadku istnieje, nie wynika z przepisów, narzucanych normatywów i rozwiązań, nakazu podejmowanych działań (...). Tym samym działania edukacyjne mogą istnieć bez funkcji edukacyjnej archiwów i zazwyczaj to działania są pierwotne wobec funkcji, choć istnieje możliwość odwrócenia tej kolejności²⁹. W dalszej części przywołanej publikacji czytamy, że funkcja edukacyjna jest efektem troistej tożsamości archiwów, będących konsekwencją funkcjonowania, jako urzędów wiary publicznej (urzędy o charakterze administracyjnym), placówek naukowych i kulturalnych. Tożsamość ta odpowiada wprost trzem funkcjom archiwów: administracyjnej, naukowej i edukacyjnej. Ta ostatnia zaistniała, dzięki funkcjom je poprzedzającym, a w szczególności funkcji naukowej³⁰.

Zadania stojące przed archiwami oraz realizowane przez nie funkcje definiują przede wszystkim przepisy prawa. Obecnie archiwa państwowe w Polsce funkcjonują w oparciu o zapisy zawarte w *Ustawie z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach*³¹ (dalej *ustawa archiwalna*). Ustawa ta pomimo transformacji ustrojowej, jaka miała miejsce po 1989 roku, nadal jest podstawowym aktem prawnym regulującym niemal wszystkie

²⁷ Za: A. Rosa, *Funkcja edukacyjna archiwów*, Warszawa 2012, s. 9 i 34. Rosa zwraca uwagę, że na taką formę realizacji zadań archiwów państwowych w Polsce, w zakresie rozwoju teorii i dydaktyki działalności edukacyjnej, zwrócono uwagę dopiero w 2007 roku. Tamże, s. 20-21. Zob. również: A. Rosa, *Funkcja edukacyjna archiwów – stan badań i definicja*, „Archeion” 2010, t. 111, s. 331-351; też, *Funkcja edukacyjna archiwów. Pojęcie i zakres*, [w:] *Muzea i archiwa w edukacji historycznej*, red. S. Roszak i M. Strzelecka, *Toruńskie Spotkania Dydaktyczne*, t. IV, Toruń 2007, s. 15-20.

²⁸ Szerzej na temat działalności edukacyjnej z perspektywy Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim w tym zakresie: T. Matuszak, *Funkcja edukacyjna archiwum – podstawy prawne i działalność na przykładzie Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim*, „Studia i Materiały Centralnej Biblioteki Wojskowej im. Marszałka Józefa Piłsudskiego”, Nr 2 (4), Warszawa 2016, s. 129-145; tegoż, *Nowe perspektywy i działalność archiwum państwowego w świetle realizowanych projektów edukacyjnych – z doświadczeń piotrkowskiego archiwisty*, [w:] *Educare necesse est – ale jak i dlaczego? Przykłady dobrych praktyk edukacyjnych*, red. nauk. V. Urbaniak, Warszawa 2017, s. 155-172; tegoż, M. Hubka, „Odpowiedni dać rzeczy obraz...”, czyli archiwiści w roli twórców filmu. [w:] *Educare...*, s. 245-257; T. Matuszak, *Funkcja edukacyjna archiwów w świetle polskiego prawa archiwalnego*, „Ekspertyzy i opracowania” Nr 139, Narodowy Instytut Samorządu Terytorialnego – Łódź 2021, www.nist.gov.pl (dostęp 10.05.2022 r.).

²⁹ A. Rosa, *Funkcja edukacyjna wśród społecznych funkcji archiwów*, [w:] *Problemy funkcji...*, s. 19.

³⁰ Tamże, s. 20.

³¹ Dz. U. 2020, poz. 164.

kwestie postępowania z dokumentacją. Pomimo wielokrotnych nowelizacji, środowisko archiwalne wskazuje od wielu już lat na konieczność opracowania nowej podstawy prawnej w tym zakresie. Mimo to, do zakresu działania archiwów państwowych określonych przede wszystkim w art. 28 *ustawy archiwalnej* należą:

- kształtowanie państwowego zasobu archiwalnego;
- ewidencja, przechowywanie, opracowanie, zabezpieczenie i udostępnianie materiałów archiwalnych należących do ich zasobu archiwalnego;
- kontrola postępowania z materiałami archiwalnymi wchodzącymi do państwowego zasobu archiwalnego i dokumentacją niearchiwalną powstałą i zgromadzoną w organach i jednostkach organizacyjnych (...) bez względu na miejsce i tytuł prawny przechowywania tych materiałów lub dokumentacji, z wyłączeniem organów posiadających archiwa wyodrębnione;
- wydawanie uwierzytelnionych odpisów, wypisów, wyciągów i reprodukcji przechowywanych materiałów, a także zaświadczeń na podstawie tych materiałów;
- prowadzenie prac naukowych oraz wydawniczych w dziedzinie archiwistyki i dziedzin pokrewnych;
- popularyzacja wiedzy o materiałach archiwalnych i archiwach oraz prowadzenie działalności informacyjnej;
- wykonywanie zadań określonych w przepisach o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach.

Zakres zadań zawarty w art. 28 *ustawy archiwalnej* pomimo zachodzących zmian jest oczywiście nadal aktualny i realizowany przez obecnie funkcjonującą sieć archiwów państwowych. Jednak na chwilę obecną trudno nie dostrzec zachodzących w naszym społeczeństwie zmian. Polegają one m.in. na coraz większym zapotrzebowaniu na informację. Także tę zawartą w materiałach archiwalnych gromadzonych w archiwach państwowych, a do tej pory dostępnej tylko dla ograniczonej grupy odbiorców. Archiwa państwowe aby wyjść naprzeciw tym oczekiwaniom, a także być w zgodzie z innymi aktami prawnymi, jako instytucje sektora finansów publicznych, opracowały w 2010 roku dokument pod nazwą *Strategia Archiwów Państwowych na lata 2010-2020*. Została ona ogłoszona w *Komunikacie nr 1/2010 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 23 grudnia 2010 roku*³².

³² W pierwszych pracach nad tym dokumentem udział wzięli członkowie Kolegium przy Naczelnym Dyrektorsze Archiwów Państwowych oraz kierownicy i dyrektorzy komórek organizacyjnych Naczelnnej Dyrekcji Archiwów Państwowych. Zespół ten pracował podczas spotkania w Dębem, w dniach 13-14.05.2010 r. Dalsze prace nad projektem kontynuowane były w czterech zespołach, podczas narady rocznej dyrektorów archiwów państwowych w Radziejowicach (31.05-2.06.2010 r.). Swoje spostrzeżenia i wnioski do tego dokumentu zgłaszał również sam

Strategia została zawieszona na stronie www.archiwa.gov.pl, jak i ogłoszona drukiem. Dokument ten był zgodny z działaniami Rządu RP związanymi z raportem *Polska 2030. Wyzwania rozwojowe*, zawarte w *Długookresowej Strategii Rozwoju Kraju – Polska 2030. Kalendarz realizacyjny*. W przyjętych dziewięciu strategiach „dziedzina archiwalna” włączona została do *Strategii rozwoju kapitału społecznego*, koordynowanej przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Opracowanie *Strategii Archiwów Państwowych na lata 2010-2020* i jej idea miała na celu:

- budowanie w archiwach państwowych nowoczesnych systemów kontroli zarządczej (czyli systemu zgodnego z systemem zarządzania ryzykiem);
- opracowanie i stosowanie celów operacyjnych i mierników zgodnych z budżetem zadaniowym;
- wyznaczenie kierunków działania archiwów państwowych zgodnych z obowiązującym prawem;
- zwiększenie efektywności funkcjonowania archiwów państwowych;
- dostatecznym reagowaniu archiwów na zmieniającą się rzeczywistość w okresie trwającej dekady.

Strategia miała budować więź archiwów ze społeczeństwem i aktywizować do działań zmierzających do lepszego przepływu informacji oraz zwiększać efektywność funkcjonowania archiwów państwowych. Celem *Strategii* było również wzmocnienie pozycji archiwów wśród innych instytucji kultury oraz wzrost znaczenia archiwów w funkcjonowaniu państwa i życiu społeczeństwa. Zapisy w niej zawarte zgodne były również z polityką archiwalną realizowaną w ramach Unii Europejskiej³³.

Strategia wynikała z nowych procedur będących konsekwencją funkcjonowania obowiązującej *Ustawy o finansach publicznych z dnia 27 sierpnia 2009 r.* oraz *Komunikatu nr 23 Ministra Finansów z dnia 16 grudnia 2009 r. w sprawie standardów kontroli zarządczej dla sektora finansów publicznych*³⁴. Tym samym w archiwach państwowych wprowadzono: zarządzanie ryzykiem, efektywną i skuteczną kontrolę zarządczą oraz obowiązek posiadania w jednostce organizacyjnej określonej *misji, wizji i celów* (strategicznych i operacyjnych).

Naczelnym Dyrektorem Archiwów Państwowych dr Sławomir Radoń. Ostateczny tekst dokumentu został zredagowany przez zespół w składzie: dr Barbara Berska (przewodnicząca), dr Jan Basta, Joanna Chojecka, Henryk Krystek, Ryszard Wojtkowski i Jerzy Grzebalski. Dokument ten zaopiniowała pozytywnie również Rada Archiwalna.

³³ Zob.: *Raport o archiwach w Unii Europejskiej. Pogłębiona współpraca archiwalna w Europie. Plan działania*, red. nauk. A. Biernat, W. Stępnia, V. Urbaniak, Warszawa 2012.

³⁴ Minister Finansów opracował 22 standardy kontroli zarządczej, ujęte w pięciu grupach odpowiadających podstawowym elementom systemu kontroli zarządczej, a mianowicie: środowisko wewnętrzne, zarządzanie ryzykiem, mechanizmy kontroli, informacja i komunikacja oraz monitorowanie i ocena.

Wszystko to co wymienione zostało powyżej, przekładało się na zarządzanie i funkcjonowanie archiwów, bowiem każda z tych instytucji musiała wskazać i kontrolować potencjalnie występujące ryzyka, w celu jego maksymalnego ograniczenia. Kontrola zarządcza jest tak zaprojektowana aby odnosić się do ryzyk i dać zapewnienie, że działania archiwów skierowane są na wypełnienie ich misji. Co za tym idzie, pomaga ona w osiągnięciu celów ogólnych, w tym m.in.: prowadzenie uporządkowanej, etycznej, gospodarnej, skutecznej i wydajnej działalności. Obowiązujące do tej pory w jednostce organizacyjnej procedury w postaci zarządzeń, regulaminów, instrukcji, zakresów czynności, upoważnień, systemów bezpieczeństwa, organizacji wewnętrznej itp., zostały podporządkowane realizacji określonych zadań i celów jednostki – w tym przypadku archiwum.

Zasadniczo w oparciu o powyżej przedstawione zagadnienia, archiwa państwowe dawały zapewnienie, że działania jednostek skierowane były na wypełnienie naszej wspólnej *misji*. Archiwa działać miały skutecznie i efektywnie oraz być wiarygodnymi i praworządnymi instytucjami. Aby powyższe móc realizować każdy sektor finansów publicznych musiał mieć określoną misję i wizję, czyli inaczej mówiąc swój cel istnienia. Taki cel istnienia został właśnie określony w ogłoszonej w 2010 roku *Strategii Archiwów Państwowych na lata 2010-2020*³⁵.

Misja archiwów została określona jako *trwale zachowanie świadectw przeszłości i zapewnienie do nich powszechnego dostępu w celu wspierania rozwoju państwa i społeczeństwa obywatelskiego*³⁶. Natomiast wizja działalności archiwów obejmowała:

- zapewnienie każdemu obywatelowi przyjaznego, ciągłego i bezpiecznego dostępu, w dowolnym miejscu i czasie, do zgromadzonych w archiwach zasobów informacji;
- inspirowanie i wspieranie sektora publicznego w dziedzinie zarządzania dokumentacją utrwaloną w każdej postaci, w celu zabezpieczenia źródeł pamięci historycznej, a także interesów państwa i obywateli;
- kreowanie i wspieranie przedsięwzięć edukacyjnych służących poznaniu i zrozumieniu przeszłości narodu, państwa, społeczności lokalnych i poszczególnych obywateli a także wzmocnienie potrzeby uczestnictwa w kształtowaniu dziedzictwa narodowego;
- uświadomienie obywatelom znaczenia zasobu archiwalnego oraz możliwości wszechstronnego jego wykorzystania;
- stałe dostosowywanie archiwów do zmieniającego się otoczenia i jego potrzeb³⁷.

³⁵ *Strategia Archiwów Państwowych na lata 2010-2020*, Warszawa 2011.

³⁶ Tamże, s. 11.

³⁷ Tamże, s. 12.

Aby móc zrealizować zadania nakreślone przez *misję i wizję*, w *Strategii* zawarte zostały cele strategiczne i operacyjne, weryfikowane następnie określonymi miernikami wyrażonymi w konkretnych jednostkach miar. Zostały one w *Strategii* określone następująco:

- I. Pierwszy cel strategiczny – *Zaspokajanie informacyjnych potrzeb społeczeństwa* miał określone następujące cele operacyjne:
 - 1.1. Udostępnianie zasobu archiwalnego on-line;
 - 1.2. Udostępnianie ewidencji archiwalnej on-line;
 - 1.3. Przygotowanie archiwaliów do udostępniania on-line;
 - 1.4. Rozwijanie systemu informacji o zasobie archiwalnym;
 - 1.5. Udostępnianie bezpośrednie i pośrednie zasobu archiwalnego;
 - 1.6. Doskonalenie jakości usług świadczonych przez archiwa państwowe³⁸.

- II. Drugi cel strategiczny – *Budowanie wizerunku archiwów państwowych jako nowoczesnych i przyjaznych instytucji, aktywnie uczestniczących w procesie edukacji społeczeństwa otwartego* miał określone następujące cele operacyjne:
 - 2.1. Popularyzacja i promocja wiedzy o archiwach, ich zasobach i działalności;
 - 2.2. Prowadzenie działalności edukacyjno-naukowej na rzecz budowania kapitału społecznego;
 - 2.3. Publikowanie wydawnictw z zakresu historii i archiwistyki;
 - 2.4. Rozpoznawanie potrzeb społeczeństwa w zakresie korzystania z oferty archiwów państwowych³⁹.

- III. Trzeci cel strategiczny – *Zapewnienie efektywności zarządzania dokumentacją, w tym dokumentem elektronicznym, w podmiotach wykonujących zadania publiczne* miał określone następujące cele operacyjne:
 - 3.1. Wspieranie nowych rozwiązań prawnych w zakresie efektywnego zarządzania dokumentacją poprzez udział w procesie legislacyjnym;
 - 3.2. Upowszechnianie dobrych praktyk w dziedzinie zarządzania dokumentacją;
 - 3.3. Nadzorowanie postępowania z dokumentacją w podmiotach wykonujących zadania publiczne;
 - 3.4. Nadzorowanie procesu wartościowania dokumentacji w podmiotach wykonujących zadania publiczne;

³⁸ Tamże, s. 13-17.

³⁹ Tamże, s. 18-20.

3.5.Kształtowanie zasobów ludzkich w dziedzinie nadzoru nad postępowaniem z dokumentacją, w tym z dokumentem elektronicznym⁴⁰.

IV. Czwarty cel strategiczny – *Zapewnienie właściwych warunków gromadzenia i trwałego przechowywania zasobu archiwalnego w postaci tradycyjnej i cyfrowej* miał określone następujące cele operacyjne:

- 4.1.Poprawa warunków przechowywania oraz zapewnienie powierzchni magazynowej dla zasobu archiwalnego;
- 4.2.Budowa i rozwój systemu do gromadzenia i zarządzania archiwaliami w postaci cyfrowej;
- 4.3.Zabezpieczenie i konserwacja archiwaliów;
- 4.4.Gromadzenie zasobu archiwalnego w postaci tradycyjnej i cyfrowej;
- 4.5.Przechowywanie zasobu archiwalnego w postaci tradycyjnej i cyfrowej⁴¹.

Dokument ten stanowił swoiste novum, był bowiem pierwszym o takim charakterze, który na potrzeby archiwów jasno określał, misję, wizję, cele działania oraz mierniki realizowanych zadań⁴². Zawarte w *Strategii* cele strategiczne stanowiły w dużej mierze odzwierciedlenie funkcji archiwów. Dokument ten spotkał się, od pierwszych chwil po jego opublikowania, z żywą dyskusją środowiska archiwalnego, zarówno akademickiego, jak i pracowników archiwów państwowych. Część osób biorących udział w dyskusji, m.in. podczas obrad III Toruńskich Konfrontacji Archiwalnych, podnosiła kwestię sprowadzającą się do charakteru samych archiwów. Sygnalizowano, że urzędy administracji specjalnej, jakimi są archiwa państwowe, prowadzące badania naukowe, nie mają możliwości technicznych i organizacyjnych aby pełnić rolę placówek oświatowych. Ta ostatnia wynikała z mocno nakreślonej funkcji edukacyjnej. Zwracano uwagę, że *Strategia* zbyt szeroko rozszerzyła katalog zadań archiwów, niemożliwy do realizacji w sytuacji kadrowej i organizacyjnej, w

⁴⁰ Tamże, s. 21-24.

⁴¹ Tamże, s. 24-27.

⁴² Szerzej na temat różnych aspektów pierwszej *Strategii Archiwów Państwowych* zob.: T. Matuszak, *Misja, wizja i strategia – rzecz o zarządzaniu i funkcjonowaniu archiwów*, [w:] *Nowe funkcje...*, s. 29-47; tegoż, *Wpływ „Strategii Archiwów Państwowych na lata 2010-2020” na kształtowanie metod i form pracy archiwów*. Niepublikowany referat wygłoszony na konferencji naukowej „*Archiwistyka między różnorodnością a standaryzacją*”, w dn. 17.11.2011r., w ramach III Toruńskich Konfrontacji Archiwalnych; tegoż, *Zapewnienie efektywności zarządzania dokumentacją w jednostkach samorządu terytorialnego w świetle Strategii Archiwów Państwowych na lata 2010-2020*, „Ekspertyzy i opracowania” Nr 118, Narodowy Instytut Samorządu Terytorialnego – Łódź 2021, www.nist.gov.pl (dostęp 10.05.2022 r.); tegoż, *Archiwa i ich klienci – użytkownicy zasobu w kontekście Strategii Archiwów Państwowych*, „Ekspertyzy i opracowania” Nr 129, Narodowy Instytut Samorządu Terytorialnego – Łódź 2021, www.nist.gov.pl (dostęp 10.05.2022 r.).

jakiej archiwa państwowe wówczas się znajdowały. Pojawiły się także sugestie konieczności opracowania indywidualnych strategii dla poszczególnych archiwów państwowych⁴³. Większość uwag wynikała, jak się wydaje z niezrozumienia idei funkcjonowania *Strategii* i roli, jaką miała ona spełnić. Ponadto sam dokument w myśl założeń autorów, podlegać miał stałej i systematycznej aktualizacji. Tego ostatniego chyba jednak zabrakło, stąd czasem pojawiające się głosy, że dokument ten i jego zapisy „był nieważne” lub nie były realizowane w archiwach państwowych, którym był dedykowany. Obiektywnie zgodzić się należy z opinią, że nie wszystkie cele strategiczne i operacyjne udało się zrealizować. Część archiwów nie miała takiej możliwości, inne zaś wyspecjalizowały się w pewnych jego obszarach. Pomimo fali krytyki, osobiście oceniam dokument ten pozytywnie. Był pierwszym o takim charakterze, na dekadę wyznaczając funkcje i kierunki działania archiwów. To co nowe, zawsze budzi skrajne emocje. Pewne obszary udało się zrealizować, inne zaś, z powodu różnych uwarunkowań niestety nie.

Zapisy *Strategii* corocznie uzupełniały priorytety działalności, wyznaczone przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych, które stanowiły podstawę planowania działań archiwów państwowych na dany rok kalendarzowy. Za priorytetami stały mierniki realizowanych przedsięwzięć, wyrażone następnie w budżetach zadaniowych poszczególnych instytucji.

Obecnie, od kilku miesięcy archiwa państwowe dysponują nowym dokumentem, który obejmuje działania wynikające z podstawowych funkcji archiwów. *Strategia rozwoju Archiwów Państwowych na lata 2021-2030*, bo o niej mowa, została ogłoszona przez dr. Pawła Pietrzyka – Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych w Komunikacie z dnia 21 października 2021 roku (znak: DOA.032.1.2021). Dokument został wydany drukiem, jak również udostępniony w wersji cyfrowej (PDF, EPUB, MOBI) szerokiemu gronu odbiorców⁴⁴. W myśl słów dr. Pietrzyka „*Strategia rozwoju Archiwów Państwowych na lata 2021–2030*” to dokument, który wskazując najważniejsze kierunki działań dla sieci Archiwów Państwowych na najbliższe dziesięciolecie, jednocześnie uwzględnia wszystkie obszary jej działania, wynikające z podstawowych funkcji pełnionych na rzecz państwa i społeczeństwa przez tworzące ją Archiwa Państwowe. Już poprzednia *Strategia* (ogłoszona w 2010 r.) zakładała wsparcie procesu zarządzania Archiwami Państwowymi w dynamicznie zmieniającym się otoczeniu. Była także odpowiedzią na obowiązek wprowadzenia w administracji, a więc także w archiwach, kontroli zarządczej. Jednocześnie była pierwszym, przygotowanym przez polskie

⁴³ M. Jabłońska, dz. cyt., s. 64.

⁴⁴ Zob.: www.archiwa.gov.pl/o-nas/archiwa-panstwowe/strategia/ (dostęp 13.06.2022 r.).

władze archiwalne, tak szerokim opracowaniem przedstawiającym określoną wizję funkcjonowania Archiwów Państwowych. Jako plan działania w dłuższej, obejmującej dekadę perspektywie nie została jednak ta Strategia, z różnych względów, w pełni wykorzystana (...) ⁴⁵. Prace nad nowym dokumentem rozpoczęto od szerokiej analizy stanu, w jakim w 2020 roku znajdowała się sieć archiwów państwowych. Punktem wyjścia była analiza dorobku i doświadczeń wynikających z uprzedniej *Strategii*, jak również zebranie i zestawienie wszelkich danych niezbędnych do oceny kondycji archiwów, we wszystkich najistotniejszych dla ich sprawnego funkcjonowania aspektach. Dokonano, m.in. przy wykorzystaniu analizy SWOT, oceny mocnych i słabych stron archiwów ⁴⁶. Jak piszą autorzy (...) *Wdrożenie Strategii rozwoju Archiwów Państwowych na lata 2021–2030 z pewnością wymagać będzie wielu konkretnych, różnorodnych i skoordynowanych działań, wspólnego wysiłku, znaczących nakładów finansowych i determinacji. Strategia – jako długoterminowy dokument planistyczny – powstała właśnie po to, aby optymalizować te istotne i niepowtarzalne szanse rozwojowe, a także możliwie jak najskuteczniej ograniczać koszty i ryzyka (...)* ⁴⁷.

Opracowana Strategia spełnia jednocześnie trzy podstawowe warunki, charakterystyczne dla tego typu dokumentów:

- 1. poprzez zamieszczoną diagnozę kompleksowo prezentuje aktualny stan Archiwów Państwowych, w tym uwzględnia uwarunkowania zewnętrzne dotyczące szeroko rozumianego otoczenia społecznego i prawno-administracyjnego czy też wpływ zjawisk powszechnych, jak choćby dynamiczny rozwój technologiczny;*
- 2. podejmuje wyzwania, związane z rozwojem i aktualnym stanem Archiwów Państwowych;*
- 3. stanowi wkład Archiwów Państwowych w skuteczną realizację celów określonych w dokumentach strategicznych państwa* ⁴⁸.

Opracowując nowy dokument, pozostawiono brzmienie nakreślonej w 2010 roku misji archiwów państwowych, jednakże dostrzeżono wyraźnie zmiany, jakie zachodzą w społeczeństwie. Nowa *Strategia rozwoju* odpowiadając na potrzeby dynamicznie rozwijającego się społeczeństwa informacyjnego, stawia między innymi na umacnianie spójności społecznej poprzez powszechny i otwarty dostęp do zgromadzonego zasobu archiwalnego, a w szczególności zapisanych w archiwaliach informacji. Ta ostatnia bowiem, niezależnie od

⁴⁵ *Strategia rozwoju Archiwów Państwowych na lata 2021-2030*, Warszawa 2021, s. 7. Dokument opracowany został w ostatecznej postaci przez zespół redakcyjny w składzie: Joanna Chojecka, Marta Muszyńska, Paweł Pietrzyk, Ewa Rosowska-Jakubczyk, Magdalena Sadza.

⁴⁶ Tamże, s. 9.

⁴⁷ Tamże, s. 10.

⁴⁸ Tamże.

nośnika i rodzaju dokumentacji jest kluczem do osiągnięcia wszechstronnego i szeroko rozumianego sukcesu. Zarówno odbiorcy – społeczeństwa, ale i administracji, jak i samej sieci archiwów państwowych. Stąd duży nacisk na dostęp i wykorzystanie szerokich zasobów informacyjnych, jakimi dysponują archiwa. Ponieważ zmienia się otoczenie, w jakim funkcjonują archiwa, należało przeorientować spojrzenie na szerzej rozumianą sieć, w myśl nowej zasady „Power-Of-One” (w jedności siła), lub łacińskiej sentencji *In unitate virtus*. W związku z powyższym, wizja określona została następująco: *Archiwa Państwowe to organizacja o strukturze sieci, dążąca do zrównoważonego rozwoju, jako instytucja dbająca o przeszłość, osadzona w teraźniejszości, nastawiona na przyszłość*⁴⁹.

Strategia rozwoju określiła nowe cele strategiczne i operacyjne. Pierwszym celem strategicznym jest *Dziedzictwo archiwalne. Narodowy zasób archiwalny jako szeroko rozpoznawalna, powszechnie dostępna i ważna część dziedzictwa kulturowego i dóbr kultury*. W ramach tego celu strategicznego przewidziano sześć celów operacyjnych:

- 1.1. Archiwum Archiwów. Opracowanie i wdrożenie kanonów działalności archiwalnej.
- 1.2. Nowoczesna polityka wydawnicza Archiwów Państwowych.
- 1.3. Archiwa w edukacji. Edukacja w Archiwach. Nowoczesny model edukacji archiwalnej.
- 1.4. Archiwa Państwowe w synergii z otoczeniem społecznym. Rozwijanie współpracy z instytucjami z obszaru nauki i kształcenia, kultury oraz instytucjami społecznymi.
- 1.5. #PopArch. Popularyzacja w Archiwach Państwowych i działania związane z pozycjonowaniem marki Archiwa Państwowe.
- 1.6. Archiwa Państwowe worldwide. Rozwój współpracy międzynarodowej Archiwów Państwowych i współpracy archiwalnej z Polonią⁵⁰.

Drugi cel strategiczny został określony jako *Kompetentne kadry fundamentem funkcjonowania i rozwoju Archiwów Państwowych oraz ich pozytywnego wizerunku*. Obejmuje on zaledwie trzy, ale istotne cele operacyjne:

- 2.1. Sieć Archiwów Państwowych konkurencyjnym i atrakcyjnym pracodawcą.
- 2.2. Rozwój kompetencji zawodowych pracowników sieci Archiwów Państwowych.
- 2.3. Kształtowanie etosu pracowników sieci Archiwów Państwowych⁵¹.

⁴⁹ Tamże, s. 58.

⁵⁰ Tamże, s. 71-73 i 78 (infografika).

⁵¹ Tamże, s. 74-54 i 78 (infografika).

Trzeci cel strategiczny określono następująco *Nowoczesny urząd. Archiwa Państwowe, nowoczesnym urzędem i silną organizacją działającą w sieci*. W tym przypadku przewidziano cztery cele operacyjne:

- 3.1. Archiwa w przestrzeni. Przestrzeń w archiwach. Poprawa i rozwój infrastruktury Archiwów Państwowych.
- 3.2. Transformacja cyfrowa sieci Archiwów Państwowych gwarancją jej efektywności i rozwoju.
- 3.3. Wypracowanie nowoczesnych warunków prawnych funkcjonowania Archiwów Państwowych.
- 3.4. Optymalizacja modelu zarządzania i komunikacji gwarancją rozwoju Archiwów Państwowych jako urzędów i organizacji o strukturze sieci⁵².

Strategia rozwoju powstała z kilku powodów. Zasadniczym było wygaśnięcie pierwszego dokumentu o takim charakterze, który został opracowany dekadę wstecz. Kolejnym powodem była potrzeba wprowadzenia istotnych zmian w zakresie zarządzania i funkcjonowania siecią archiwów państwowych, jako odpowiedzi na zauważalne zmiany w otoczeniu, w jakim te ostatnie funkcjonują. Oprócz *Strategii rozwoju* określone zostały działania wdrożeniowe, aby był to dokument o żywym charakterze, mający zastosowanie w codziennej działalności. Określone zostały zasady monitorowania realizacji założonych celów, ewaluacji realizowanych działań oraz aktualizacji. Na ten ostatni aspekt położono duży nacisk, tak aby nie powiełać błędów poprzedniego dokumentu, który takiej aktualizacji się ostatecznie nie doczekał. Wdrożony system zarządzania ma w efekcie prowadzić do zwiększenia efektywności zawartych w *Strategii rozwoju* celów, zapewnić odpowiednią komunikację w ramach sieci oraz poprawić organizację pracy archiwów. Przede wszystkim jednak, nowy system zarządzania pozwoli na szybkie i elastyczne reagowanie w przypadku dostrzeżonego ryzyka w zakresie realizacji celów strategicznych i operacyjnych.

Elementem wspomagającym realizację wszystkich założeń zawartych w *Strategii rozwoju* jest zarządzanie projektowe. Archiwa państwowe niezależnie od realizowanych zadań bieżących, poprzez zgłaszane karty projektów mają bezpośredni wpływ na zadania realizowane w ramach i na korzyść całej sieci. W myśl wspomnianej zasady „Power-Of-One” pomysł jednego, może stać się sukcesem wszystkich archiwów. Jest to nowość w archiwach, aktualnie wdrażana, a nad jej realizacją czuwa powołany do życia Komitet Sterujący do spraw wdrażania

⁵² Tamże, s. 76-77 i 78 (infografika).

*Strategii rozwoju Archiwów Państwowych na lata 2021-2030*⁵³. Co przyniesie przyszłość w tym zakresie, pokaże czas. Na chwilę obecną archiwa państwowe w pierwszym naborze złożyły 22 karty projektów, które rozpatrzone były przez Komitet Sterujący. Część z nich skierowana została do realizacji, a drugi nabór przewidziany został na koniec września 2022 roku.

Podsumowując niniejsze rozważania warto zwrócić uwagę na dwie kwestie. Po pierwsze tradycyjne funkcje archiwów, obecnie przez badaczy sprowadzane są do trzech zasadniczych: administracyjnej, naukowej i edukacyjnej. Wszystkie są realizowane w codziennej działalności, a wyrażone w miernikach, łącząc ze sobą tradycję z nowoczesnymi formami ich realizacji. O efektach pracy całej sieci informują sprawozdania publikowane na stronie www.archiwa.gov.pl, a efektach osiągniętych indywidualnie przez poszczególne archiwa, ich sprawozdania przedkładane rokrocznie w styczniu Naczelnemu Dyrektorowi Archiwów Państwowych. Drugą kwestią są regulacje prawne, a w szczególności strategię, które odzwierciedlają funkcje archiwów. Te dokumenty są szczególnie istotne, bowiem określają one cele i kierunki działania całej sieci archiwów państwowych. Wygaśnięcie pierwszej ze strategii pozwala już na formułowanie wniosków, które jako katalog dobrych praktyk i doświadczeń, będą wywierać wpływ na właśnie ogłoszoną nową *Strategię rozwoju*. Z pewnej perspektywy czasowej, będziemy mogli dokonać oceny słuszności obranych kierunków działania i realizowanych funkcji, przez całą sieć archiwów państwowych oraz ewolucji samego dokumentu. *In unitate virtus!*

⁵³ Zarządzenie nr 1 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 3 stycznia 2022 r. w sprawie utworzenia Komitetu Sterującego do spraw wdrażania „Strategii rozwoju Archiwów Państwowych na lata 2021-2030”.